

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΤΣΟΥΓΚΟΥ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ

Ευρυτάτη, πολυσχιδής και άμερόληπτος υπῆρξεν ἡ συμβολή τοῦ «Ἀρχείου Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», τοῦ ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Δημητρίου Ἐμμ. Καλιτσουνάκη, εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Οἰκονομικῆς - κοινωνικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ γεγονός δὲ καὶ μόνον ὅτι συμπληρώνει πέντε δεκαετηρίδας ἀνελλιπούς ἐκδόσεως, ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς διὰ τὸν ἐκδότην του.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀξιολογωτέρων δημοσιευμάτων τοῦ «Ἀρχείου» πρέπει, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἰδιαιτέρως νὰ ἐπισημανθῆ ἡ πραγματεία τοῦ J. M. Keynes «Τὸ τέλος τοῦ laisser - faire» (Ἰδέαι πρὸς συνύψανσιν τῆς ἰδιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς οἰκονομίας), ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὸ θέμα μας. Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Κέυνς ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει διαλέξεώς του δοθείσης τὴν 23 Ἰουνίου 1926 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, μετεφράσθη καὶ ἐδημοσιεύθη μετὰ λίαν ἐμπεριστατωμένην εἰσαγωγὴν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Δ. Καλιτσουνάκη εἰς τὸ «Ἀρχεῖον» (1928).

Ἡ φιλικὴ πρόσκλησις τοῦ Κέυνς ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς γερμανικῆς Πρωτευούσης καὶ ἡ τιμητικὴ προβολὴ τῆς διαλέξεώς του, ἡ ὁποία ἔγινε εἰς τὴν Κρατικὴν Ὀπεραν, ἀνταπεκρίνετο εἰς ἐκπεφρασμένην πεποίθησίν του ὅτι ἦτο ἀδύνατον ἡ ἡττηθεῖσα Γερμανία ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἐπιβληθείσας εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἐξουθενωτικὰς οἰκονομικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐπεβάλλετο ὡς ἐκ τούτου ἡ ἄμεσος ἀναθεώρησις τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς ὄρων.

Τὴν βασικὴν αὐτοῦ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὕψος τῶν πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, εἶχε διαδηλώσει ὁ Κέυνς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διὰ τῆς ἀποχωρήσεώς του ἐκ τῆς Συνδιασκέψεως Εἰρήνης τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ ἐκδοθεισῶν μελετῶν του : «Οἰκονομικαὶ συνέπειαι τῆς Συνθήκης Εἰρήνης» (1919) καὶ «Ἀναθεώρησις τῆς Συνθήκης» (1929). Σημειωτέον ὅτι αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις τοῦ Κέυνς, δικαιωθεῖσαι ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἰσχύσασαι καὶ διὰ τὰς ἐπιβληθείσας μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον οἰκονομικὰς ἀποζημιώσεις, ἐξαξακτηρίσθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὡς ἀντιπατριωτικαί.

Εἰς τὴν τιμητικὴν πρόσκλησιν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, ὁ Κέυνς,

παραμερίζων τὸ φλέγον τότε ζήτημα τῶν πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ἡ γνώμη του ἦτο εὐρέως γνωστή, ἀνταπεκρίθη πλήρως διὰ τῆς διαλέξεώς του : Τὸ τέλος τοῦ *laisser-faire*, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεπτύσσοντο πρωτότυποι, βαθυστόχαστοι ἀπόψεις οἰκονομικῆς πολιτικῆς, αἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν ἀφετηρίαν τῆς μετὰ δεκαετίαν διαμορφωθείσης περιφήμου οἰκονομικῆς του θεωρίας.

Ἡ ἀφετηρία τοῦ Ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ *Laisser-faire* — ἀξιωματῶν ποῦ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν κοινωνικὴν — οἰκονομικὴν ζωὴν ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα καὶ ἤχουν καὶ σήμερον εἰς τὰ ὄψια μας — ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ Κεύνης εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅποτε τὸ θεῖον δίκαιον τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς ἐκκλησίας διεδέχθησαν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον καὶ ἡ ἀνεξιθρησκία τῆς νέας κοινωνικῆς τάξεως τῶν ἀστῶν. Ὁ Locke (1632-1704) καὶ ὁ Hume (1711-1776) ἐθεμελίωσαν φιλοσοφικῶς τὸν Ἀτομικισμόν. Ὁ Paley καὶ ὁ Bentham παρέλαβον τὸν ὠφελιμιστικὸν ἠδονισμόν ἀπὸ τὸν Hume καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸν διηύρυναν εἰς διδασκαλίαν κοινωνικῆς ὠφελιμότητος. Ὁ Rousseau παρέλαβε τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον ἀπὸ τὸν Locke καὶ ἀνέπτυξεν ἀπὸ αὐτὸ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς συνολικῆς θελήσεως. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος σημειοῦται θαυμαστὸς συντονισμὸς τοῦ συντηρητικοῦ ἀτομισμοῦ τοῦ Locke, Hume, Johnson καὶ Burke μετὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς δημοκρατικῆς περὶ ἰσότητος διδασκαλίας τῶν Rousseau, Paley, Bentham καὶ Godwin.

«Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν θὰ ἐπετύγχανεν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη τὴν ἐναρμόνισιν τῶν ἀντιθέσεων τούτων, ἐὰν δὲν ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν οἱ οἰκονομολόγοι ἐπὶ σκηνῆς. Ἡ ἰδέα θείας προκαθωρισμένης ἁρμονίας μετὰξὺ τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ ἀνευρίσκονται ἤδη παρὰ τῷ Paley, τὸ πρῶτον ὅμως οἱ οἰκονομολόγοι προσέδωσαν εἰς αὐτὴν σταθερὰν ἐπιστημονικὴν βάσιν». Κατὰ τὸν Ἀδὰμ Σμιθ τὸ καλὸν τῆς ὀλότητος ἐδράζεται ἐπὶ τῆς «φυσικῆς προσπαθείας κάθε ἀτόμου νὰ βελτιώσῃ τὰς ἰδίας συνθήκας ζωῆς». Ὁ ἔμπορος ἐπετύγχανεν ἐπομένως τὸ *summum bonum* τοῦ φιλοσόφου ἐὰν ἐπεδίωκεν τὸ ἴδιον ὄφελος. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ *laisser-faire* συνεπικουρήθη ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τῆς Κρατικῆς γραφειοκρατίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀντιθέτων θεωριῶν — τοῦ Προστατευτικοῦ συστήματος καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ — ν' ἀνταποκριθοῦν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὰ κοινωνικὰ-οἰκονομικὰ αἰτήματα τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς περιόδου 1750-1850 ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ σχεδὸν καθόλου εἰς τὴν ἰθνητικὴν ἐπιρροὴν τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς ἐδημιούργησε τὸ Λονδῖνον.

Καταφανῶς ἡ κυριαρχία τοῦ *laisser-faire* κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐξε-

τάζεται ὑπὸ τοῦ Κέυνς ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἀγγλίας — ὡς ὀρθῶς τονίζει ὁ Δ. Καλιτσουνάκης — χώρας πρωτοπόρου εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πρώτη βιομηχανικὴ ἐπανάστασις ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1760 καὶ ἀποκορυφοῦται τὸ 1830. Ἀντιθέτως εἰς ἄλλας χώρας καθυστερημένας βιομηχανικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔναντι τῆς Ἀγγλίας, ἐπακράτει τὸ προστατευτικὸν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς σύστημα. Εἰδικῶς εἰς τὰ Γερμανικὰ Κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ πρώτη βιομηχανικὴ ἐπανάστασις σημειοῦται τὸ 1800 καὶ ὠριμάζει τὸ 1870, εἰσηγεῖται ὁ Λίστ (1789-1846) — ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀπολογητὰς τοῦ *laisser-faire* Ἀγγλοὺς οἰκονομολόγους — τὴν ἐπιβολὴν προστατευτικῶν δασμῶν καὶ εὐρείαν ὑπὸ τοῦ κράτους παρεμβατικῆν πολιτικὴν, διὰ τῆς ὁποίας, μετὰ τῶν ἄλλων, ἐπιδιώκεται καὶ σταδιακῶς πραγματοποιεῖται ἡ κρατικοποίησις τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκμεταλλεύσεως τῶν σιδηροδρόμων ὑπὸ τῶν κρατῶν ἀρχικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Ράιχ ἐπὶ Μπίσμαρκ (1871). Καὶ ὀλοκληροῦται διὰ τῆς ἐνοποιήσεως τοῦ συνόλου τῆς ἐκμεταλλεύσεως διὰ τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου τῆς Βαϊμάρης (1919).

Καὶ εἰς τὰς χώρας ὅμως εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐκυριάρχησεν, ὅπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀπολύτως τὸ ἀξίωμα τοῦ *laisser-faire*, ἤκούετο εὐχαρίστως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀπὸ τοὺς ἀστούς, ἡ ἀπάντησις τοῦ Γάλλου ἐμπόρου Legendre «*nous laisser-faire*» εἰς ἐρώτησιν τοῦ Colbert : «*que faut-il faire pour vous aider?*» Καὶ ἐξήσκει ἀναντίρρητον γοητείαν ἡ προσωπικότης «*τοῦ Captain of Industry*» τοῦ ἀριστοτέχνου ἀτομικιστοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐξυπηρετεῖ ἐν τῇ ἐξυπηρετήσει τῶν ἰδίων του συμφερόντων».

Ἐξαγγέλλων ὁ Κέυνς τὸ 1926 τὸ τέλος τοῦ *laisser-faire*, ἦτο πλέον βέβαιος ὅτι πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐνδημούσης τότε ἀνεργίας καὶ γενικῶς οἰκονομικῆς ὑφέσεως δὲν ἐπέρκουν νομισματικοὶ μόνον χειρισμοί — ὡς ἦτο ἡ ἐπιστροφή τῆς Ἀγγλίας τὸ 1925 εἰς τὸν χρυσοῦν κανόνα — ἀλλὰ καθίστατο ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐνεργὸς παρέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν. «*Τὸ σπουδαιότερον ἴσως ζήτημα τῶν σημερινῶν οἰκονομολόγων εἶναι κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ διακρίνουν ἐκ νέου μετὰ τῶν Agenda καὶ Non-agenda ὑπὸ τοῦ κράτους*». Πιστεύει ὅτι εὐρίσκειται εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναγνωρίσεως ἡ μί α υ τ ο ν ὀ μ ω ν Ὁ ρ γ α ν ι σ μ ῶ ν ἐ ν τ ῶ πλαισίῳ τοῦ κράτους, καὶ προτείνει τὴν ἐπιστροφὴν τρόπον τινὰ εἰς τὰς μορφὰς τῶν μεσαιωνικῶν Αὐτονομῶν — ὀργανισμῶν οὔτινες, εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοῦλάχιστον δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ εἶναι σπουδαῖοι καὶ ἦσαν καλῶς ἐνηρμονισμένοι μετὰ τοὺς ἄλλους θεσμοὺς τῆς χώρας. Ἀναφέρει δὲ ὡς παράδειγμα Αὐτονόμων Ὁργανισμῶν, οὔτινες πλησιάζουν ἢ ἐφθασαν ἤδη τὸν προτεινόμενον ὑπ' αὐτοῦ τύπον : Τὰ Πανεπιστήμια, τὴν Τράπεζαν τῆς Ἀγγλίας, τὸν λιμένα τοῦ Λονδίνου, ἴσως μάλιστα καὶ τὰς σιδηροδρομικὰς ἐταιρείας.

Πλέον ὅμως ἐνδιαφέρουσα, εἶναι κατὰ τὸν Κέυνς, ἡ ἀνάπτυξις τῶν Ἀ ν ω ν ὀ μ ω ν Ἐ τ α ι ρ ε ι ῶ ν, ὅταν ἰδίως ἔχουν φθάσει εἰς ὠριμένην ἡλικίαν

καὶ ὠρισμένον μέγεθος, ὅποτε πλησιάζουν περισσότερο πρὸς τὴν δομὴν δημοσίων μᾶλλον ὀργανισμῶν παρὰ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως. Μία δὲ ἀπὸ τὰς ὀλίγον παρατηρηθείσας καὶ πολὺ ἐνδιαφερούσας ἐξελιξίσεις τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, εἶναι ἡ τάσις τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων νὰ « α ὐ τ ο ε κ σ ο σ ι α λ ί ζ ω ν τ α ι » . . . Εὐθύς ὡς ἔλθει ἡ στιγμή αὐτῆ ἡ διοίκησις δίδει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν σταθερότητα καὶ ὑπόληψιν τοῦ ἰδρύματος παρὰ εἰς τὴν διανομὴν τῶν μεγίστων δυνατῶν κερδῶν εἰς τοὺς μετόχους . . . Ἀκραῖον ἴσως παράδειγμα τῆς τάσεως αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, ἵδρυμα θεωρητικῶς λειτουργοῦν ὡς καθαρὰ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις, τῆς ὁποίας ὅμως ὁ διοικητῆς τὸ ὀλιγώτερον πού σκέπτεται κατὰ τὴν λῆψιν τῶν ἐπιχειρησιακῶν τοῦ ἀποφάσεων εἶναι οἱ μέτοχοι!

Ἐξετάζων ἐν συνεχείᾳ ὁ Κέυνς τὰ Agenda τοῦ Κράτους τονίζει ὅτι ἓνα κριτήριον τῶν Agenda πρέπει ν' ἀποτελέσῃ ὁ διαχωρισμὸς τῶν τ ε χ ν ι κ ῶ ς κ ο ι ν ω ν ι κ ῶ ν ὑ π η ρ ε σ ι ῶ ν ἀπὸ τὰς τ ε χ ν ι κ ῶ ς ἀ τ ο μ ι κ ᾶ ς. Τὸ κράτος πρέπει νὰ λάβῃ τὰ μέτρα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνοντα τὸν κύκλον τῆς δράσεως τοῦ ἀτόμου, οὐδεις λαμβάνει ἐὰν τὸ Κράτος δὲν λάβῃ. Καὶ ἀναφερόμενος εἰς προβλήματα τὰ ὁποῖα ἰδιαιτέρως τὸν ἀπασχόλησαν, προτείνει :

Π ρ ῶ τ ο ν : Ἐπειδὴ τὰ μεγαλύτερα οἰκονομικὰ δεινὰ προέρχονται ἀπὸ κίνδυνον, ἀνασφάλειαν καὶ ἄγνοιαν, δεόν νὰ ἐφαρμοσθῇ λελογισμένος ἔλεγχος τῶν ζητημάτων τοῦ νομίσματος καὶ τῆς πίστεως διὰ κεντρικῆς τινος διαρρυθμίσεως, ἐν μέρει διὰ συγκεντρώσεως καὶ εὐρυτάτης γνωστοποιήσεως οἰκονομικῶν στατιστικῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πλήρους δημοσιότητος τῶν ἀξίων λόγου οἰκονομικῶν γεγονότων.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο ν : Νὰ ἐξετάσωμεν καὶ νὰ καταλήξωμεν εἰς κοινὴν ὀρθὴν ἀπόφασιν σχετικῶς μὲ τὴν ἐνδεδειγμένην ἔκτασιν τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως.

Τ ρ ί τ ο ν : Νὰ τεθῇ τὸ πληθυσμιακὸν πρόβλημα —ἐὰν δηλαδὴ ἐνδείκνυται ἡ αὐξήσις ἢ ἡ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας.

Αἱ ἀνωτέρω σκέψεις, ἀπροσκοποῦσαι εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μοντέρνου Καπιταλισμοῦ, δὲν ἀντιστρατεύονται τό, κατὰ τὴν γνώμην του, οὐσιωδέστερον γνῶρισμα τοῦ Καπιταλισμοῦ, δηλαδὴ τὴν ἐξάρτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἐνστικτῶδες θῆλγητρον τῶν κερδοσκόπων καὶ φιλοκερδῶν ἀτόμων, τοῦ κυριώδους τούτου ἐλατηρίου τῆς οἰκονομικῆς μηχανῆς.

Ὁ Κέυνς ὅμως δὲν ἠρκέσθη νὰ προβάλλῃ τὰς ἀπόψεις του μὲ διαλέξεις, ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ φυλλάδια. Ἐξ ἴσου ὀλιγώτερον ἐπήρκει εἰς αὐτὸν νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὰς ἐπὶ τῇ βᾶσει μόνον ἐφημέρων διαγνώσεων καὶ μυωπικῶς σχηματισθειῶν γνωμῶν : Κατὰ τὴν γνώμην του ἡ Πολιτικὴ αὐτῆ κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν ἐπανεξέτασιν τῶν βασικῶν θεμελιῶν τῆς νομισματικῆς θεωρίας καὶ τελικῶς τῆς Γενικῆς Οἰκονομικῆς θεωρίας : Ἡσθάνθη ὅτι ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ἀναθεώρησιν αὐτὴν τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας καὶ ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὴν σκέψιν του. Ὡς ἀποτέλεσμα ἐξεδόθη τὸ 1930

ἡ «Πραγματεία περὶ νομίσματος» καὶ τὸ 1936 ἡ «Γενικὴ θεωρία τῆς ἀπασχολήσεως, τοῦ τόκου καὶ τοῦ χρήματος». Ὁλοκληρωθεῖσαι αἱ ἀπόψεις τοῦ Κέυνς διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς του θεωρίας περὶ ἀπασχολήσεως, τόκου καὶ νομίσματος εὗρον διεθνῆ ἀπήχησιν. Ἡ πρότασις του περὶ διενεργείας σημαντικῶν δημοσιῶν ἐπενδύσεων εἰς περίοδον ὑφέσεως, πρὸς περιστολὴν τῆς ἀνεργίας υἰοθετήθη ἀπὸ τὸ πλεῖστον τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπανακτύκτων χωρῶν. Εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας καταβάλλονται πλέον προσπάθειαι διὰ τὴν πρόβλεψιν τῶν πληθωριστικῶν καὶ ἀντιπληθωριστικῶν ροπῶν τῆς οἰκονομίας μέσῳ μετρήσεως τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν καὶ ἐπένδυσιν. «Πρὸ τοῦ Κέυνς παρομοίας μεθόδους ὑπολογισμοῦ τῆς στάθμης ἀπασχολήσεως θ' ἀπέριπτε κανεῖς ἀσυζητητὶ καὶ θὰ περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ ζητήματα τοῦ ὕψους τοῦ ἡμερομισθοῦ, τὴν ποσότητα τοῦ νομίσματος καὶ τὴν ταχύτητα κυκλοφορίας αὐτοῦ. Παρὰ τὴν κριτικὴν τῶν ἀνακαινισθεισῶν ὑπὸ τοῦ Κέυνς μεθόδων, ἀπέκτησαν αὐταὶ ἀναντιρρήτως μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἐφηρμοσμένης οἰκονομικῆς». (Πρβλ. Roy Harrod εἰς H.W.D.S.W. τόμ. 5, σ. 604 κ.έ.). Alvin Hansen: «A Guide to Keynes». Ν. Κωνσταντινίδης: «Κέυνς» καὶ Α. Σαουβάτσου, «Κεῦνσιανὴ θεωρία»—ἀντικειμενικὴ καὶ ἐναργῆς ἔκθεσις τοῦ συστήματος Κέυνς εἰς «Οἶκον. καὶ Λογιστικὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν» τ. ΣΤ'.

Ἡ ἐπακολουθήσασα ἐπιδείνωσις τῆς διεθνoῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἀποκορύφωσις τῆς κατὰ τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν τῶν ἐτῶν 1929-1933, ἐδικαίωσαν πλήρως τὴν βασικὴν ἀπόψιν τοῦ Κέυνς, ὅτι εἶχε σημάνει πλέον τὸ λυκόφωρ τοῦ laissez-faire καὶ ἐπεβάλλετο δραστηριὰ ἐπέμβρισις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν. Αἱ Η.Π.Α., ἀκολουθοῦσαι ἄκρως φιλελευθέρῳ οἰκονομικῆν πολιτικῆν, ἐπλήρησαν ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως περισσύτερον πάσης ἄλλης χώρας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ψηφίσουν τὸ 1933 ἐπὶ Ρουζβέλτ τὸν περιφρημον New Deal, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐθεσπίζοντο: Προστασία τῶν ἀποταμιευτῶν, ἔντονος ἀγροτικῆ Πολιτικῆ πρὸς ἐπηρεασμὸν τῶν τιμῶν. Περιορισμὸς τῶν εἰσαγωγῶν, δημιουργία εὐκαιριῶν ἐργασίας, μέτρα νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς Πολιτικῆς. Μέτρα παρομοίας φύσεως ἐλήφθησαν καὶ ὑφ' ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδίως κρατῶν πρὸς καταπολέμησιν τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τῆς συναφασμένης μετ' αὐτῆς εὐρείας ἐργατικῆς ἀνεργίας. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἐφαρμοσθέντα κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν συστήματα διευθυνομένης οἰκονομίας πρὸς ἐπίτευξιν ἐθνικῆς ἀνταρκειᾶς. Καθιερώθησαν πρὸς τοῦτο αἱ ἐμπορικαὶ ἀνταλλαγαὶ πρὸς τόνωσιν τῆς ἐγγωρίου παραγωγῆς καὶ διασφάλισιν τοῦ ἐμπορικῶν ἰσοζυγίου. Ἐπεβλήθη ἔλεγχος τῆς κεφαλαιαγορᾶς καὶ διενεργήθησαν εὐρύταται δημόσιαι ἐπενδύσεις.

Ἡ ἐμπειρία ἐκ τῆς παρεμβατικῆς πολιτικῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου ἐχρησιμοποίηθη πλήρως ὑπὸ τῶν κρατῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου πρὸς ἐπιβολὴν σοσιαλιστικῆς μορφῆς οἰκονομίας, τῆς ὁποίας ἡ παρα-

γωγή ἔπρεπε κατ' ἀπόλυτον προτεραιότητα, περιοριζομένης τῆς ἱκανοποιήσεως πάσης ἄλλης ἀνάγκης εἰς τὸ ἐλάχιστον, νὰ στραφῇ εἰς τὴν παραγωγὴν μέσων καταστροφῆς διὰ καταπληκτικῆς ἀναπτύξεως τῆς Πολεμικῆς Βιομηχανίας.

Ἡ ἐξοικείωσις τῶν ἐμπολέμων καὶ μὴ κρατῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου μὲ κοινωνικοποιημένας μορφάς, οἰκονομίας, ἐν συνδυασμῶ μὲ τὴν κυοφορηθεῖσαν κατὰ τὴν διάρκειάν του τεχνολογικὴν ἐπανάστασιν, συνέτεινεν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου εἰς τὴν δημιουργίαν νέων προοπτικῶν οἰκονομικῆς-κοινωνικῆς Πολιτικῆς ἐκ μέρους τῶν κρατῶν πρὸς ταχεῖαν ἐπανόρθωσιν τῶν πολεμικῶν καταστροφῶν καὶ ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Συνέβαλον δὲ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν διαμόρφωσιν νέων μορφῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν φορέων.

Τὰ κράτη ἐν τῷ συνόλῳ των σχεδόν, παλαιὰ καὶ νεοσύστατα, ἀνεπτυγμένα καὶ ὑπανάπτυκτα προβαίνουν, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς προσπάθειάς ἀναζωογονήσεως τοῦ ἀπονεκρωθέντος σχεδὸν κατὰ τὸν πόλεμον διεθνoῦς ἐμπορίου, εἰς τὴν ἴδρυσιν νέων δημοσίων ἐπιχειρήσεων, εἰς κρατικοποιήσεις, ἐθνικοποιήσεις καὶ ὑπαγωγὴν συνήθως εἰς Ἀυτονόμους οἰκονομικοὺς ὄργανισμοὺς σοβαρῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἀφοροῦν εἰς βασικοὺς κλάδους παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐθνικοποιoῦνται τὸ 1946 ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ διανομὴ γαιανθράκων καὶ κῶκ καὶ αἱ ἀεροπορικαὶ συγκοινωνίαι. Τὸ 1947 αἱ τηλεπικοινωνίαι τῆς Κοινοπολιτείας, ἡ εἰσαγωγὴ καὶ διάθεσις βάμβακος, ἡ ἐκμετάλλευσις σιδηροδρόμων, μεταφοραὶ δι' αὐτοκινήτων, ἀστικά συγκοινωνίαι τοῦ Λονδίνου, λιμενικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἐσωτερικαὶ ὑδάτινοι ὁδοί, ξενοδοχεῖα καὶ ξενῶνες, ἡ παραγωγὴ καὶ διανομὴ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Τὸ 1948 ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ διανομὴ φωταερίου. Τὸ 1950 ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν ἐθνικοποιηθεισῶν βιομηχανικῶν μονάδων σιδήρου καὶ χάλυβος. Οἱ ἀνωτέρω ἐθνικοποιηθέντες κλάδοι παραγωγῆς ἀποτελοῦν Ἀνεξαρτήτους Δημοσίους Ὀργανισμοὺς δρῶντας ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιωτικοοικονομικῶν κριτηρίων καὶ μὴ ὑποκειμένους οὐσιαστικῶς εἰς κοινοβουλευτικὸν ἔλεγχον.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀποτελοῦν κρατικά μονοπώλια τὰ ταχυδρομεῖα, τὸ ραδιόφωνον καὶ ἡ τηλεόρασις, ἡ ἐκτύπωσις καὶ κοπὴ νομισμάτων, ἡ βιομηχανία καπνοῦ καὶ πυρείων καὶ τὸ ἐθνικὸν τυπογραφεῖον. Ἐχουν δὲ ἐθνικοποιηθῆ ὀλικῶς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, ἡ παραγωγὴ ἠλεκτρισμοῦ καὶ φωταερίου, οἱ σιδηρόδρομοι καὶ ἡ ἀστικὴ συγκοινωνία τῶν Παρισίων· μερικῶς αἱ βιομηχανίαι εἰδῶν πολεμικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἀεροπλάνων καὶ αὐτοκινήτων, κλάδοι τῆς χημικῆς βιομηχανίας, Τράπεζαι καὶ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρεῖαι. Ἐχουν δὲ ὑπαχθῆ εἰς μικτὰς κρατικο-ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἡ διερεύνησις πηγῶν πετρελαίου, ἡ κατασκευὴ μηχανῶν, ἡ ὑπηρεσία τύπου καὶ εἰδήσεων καὶ αἱ κινηματογραφικαὶ ἐπιχειρήσεις. Εἶναι καταφανὴς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἡ λίαν ἐκτεταμένη ἐποπτεία τοῦ Γαλλικοῦ κράτους, ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἐπὶ τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ τῆς χώρας.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης, ἡ Δ. Γερμανία, πρωτοπόρος κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου εἰς τὸν τομέα τῶν ἐθνικοποιήσεων, δὲν ἠδυνήθη μεταπολεμικῶς νὰ πραγματοποιήσῃ, καταρτισθέντα σχέδια ἐθνικοποιήσεως, λόγῳ τῶν ἀνωμάλων συνθηκῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῆς χώρας καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀντιδράσεως. Ἡ Αὐστρία προέβη εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν πολυαριθμῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Γερμανικοῦ κρατοῦς καὶ Γερμανῶν ὑπηκόων χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὴν καπιταλιστικὴν μορφήν ἐκμεταλλεύσεώς των. Ἡ Ἰταλία προέβη εἰς ἐθνικοποιήσεις διατηρήσασα, ὡς ἡ Αὐστρία, τὴν μορφήν ἐκμεταλλεύσεώς των. Ἡ δὲ Σουηδία ἠρέεσθη εἰς καιρίας κρατικὰς ἐπεμβάσεις, χωρὶς νὰ διαταράξῃ τὴν μορφήν τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων (Πρβλ. H. W. D. S. W. τόμος 9 σ. 455 κ. 3. Denton-Forsyth-Maclennan : Political and Economic Planing εἰς τὴν Γαλλίαν, Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν. Γαλλικὴ ἔκδ. 1969. Θ. Παναγόπουλος : Αἱ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις ἐν Ἑλλάδι κ.λπ. ἔκδοσις γερμανιστὶ Ἀθῆναι 1969).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένα κράτη, εἰς τὰ παλαιὰ καὶ νεοσύστατα ὑπὸ ἀνάπτυξιν ἢ ὑπανάπτυκτα κράτη ἐφηρμόσθησαν ἐν πολλοῖς κοινωνικοποιήσεις κατ' ἀπομίμησιν ἀμιγῶν σοσιαλιστικῶν προτύπων. Ἐξαίρεσιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀπετέλεσεν ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἔχουσα πείραν δημοσίων ἐπιχειρήσεων (ὡς τὰ κρατικὰ μονοπώλια Πυρείων, Ἀλυκῶν καὶ αἱ ἐκμεταλλεύσεις τῶν Ταχυδρομείων καὶ Ταχυδρομικῶν Ταμιευτηρίων, τῶν Σιδηροδρόμων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους (ΣΕΚ) καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου), ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἐλεγχομένων Ἀυτονόμων Ὄργανισμῶν (Τὸ Ἴδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων (ΙΚΑ), τὰ λιμενικὰ καὶ ἄλλα ταμεῖα, ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἀγροτικὴ, ἡ Κτηματικὴ καὶ ἡ Ἐθνικὴ, τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ὁ Ἀυτόνομος Σταφιδικὸς Ὄργανισμὸς (ΑΣΟ), ὁ Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Καπνοῦ (ΕΟΚ), ὁ Ὄργανισμὸς Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων (ΟΕΣΒ), ἐπροτίμησεν μεταπολεμικῶς τὴν ἐθνικοποίησιν σημαντικῶν κλάδων ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν - νομικὴν μορφήν Ἀυτονόμων Ὄργανισμῶν. Συνεστήθησιν οὕτω ἡ Δημοσία Ἐπιχειρήσεις Ἡλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ), ὁ Ὄργανισμὸς Τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος (ΟΤΕ), ἡ Ἑλληνικὴ Τράπεζα Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΕΤΒΑ), ἡ ὁποία ἔχει εἰς τὴν πλήρη κυριότητά της ἐννέα (9) βιομηχανίας, τὴν πλειοψηφίαν εἰς ἑτέρας 9 καὶ συμμετέχει εἰς 4, τὸ πρῶτον Διυλιστήριον Πετρελαίου, τὰ τρία Σακχαρουργεῖα, τὸ Κέντρον Πυρηνικῶν Ἐρευνῶν «Δημόκριτος», ὁ Ἀυτόνομος Ὄργανισμὸς Ἐργατικῆς Κατοικίας, ὁ Ἑλληνικὸς Ὄργανισμὸς Τουρισμοῦ (ΕΟΤ), τὸ Ἐθνικὸν Ἴδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ), οἱ Ὄργανισμοὶ Ἀποχετεῦσεως Πρωτευούσης, Ἀστικῶν Συγκοινωνιῶν (ΑΣΠΑ) καὶ τινες ἄλλοι ἡσσονος σημασίας Ὄργανισμοί. Ἐπίκειται δὲ ὡς ἐξηγγέληται ἡ ὑπαγωγὴ εἰς Ἀυτονόμους Ὄργανισμοὺς τῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν Ταχυδρομείων, τῶν ΣΕΚ καὶ ἄλλων κλάδων μεταφορᾶς.

Συμπερασματικῶς δύναται νὰ τονισθῆ ὅτι ἐθνικοποιήσεις πραγματοποιηθεῖσαι, κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Κέυνς, μέσω Ἀυτονόμων Ὁργανισμῶν ἐδραζομένων ἐπὶ ἰδιωτικο-οικονομικῶν κριτηρίων ἐκμεταλλεύσεως, ἐπέτυχον κατ' ἀρχὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ὅλαι σχεδὸν αἱ συσταθεῖσαι δημόσιαι ἐπιχειρήσεις ἀπέβησαν παθητικαὶ εἰς ὅλα τὰ κράτη — καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὀλοκληρωτικὰ πού τὰς ἀντικαθιστοῦν ἤδη μὲ Ἀυτονόμους Ὁργανισμούς. «Προικισμένοι μὲ ὀξείαν ἀντίληψιν τῶν διοικητικῶν προβλημάτων, οἱ Βρεττανοὶ ἀντελήφθησαν τὴν ἀνάγκην ὅπως εἰς τὰς ἐθνικοποιημένας βιομηχανίας χορηγηθῆ καθεστῶς αὐτονομίας, ἀνάγκην πού δὲν ἀντελήφθησαν ἡ Ἰνδία καὶ ἡ Κεϋλάνη, ὅπου ὅλαι σχεδὸν αἱ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις εἶναι παθητικαί». (Πρβλ. Τ. Γκαλμπραϊθ: «Τὸ νέον Βιομηχανικὸν κράτος» Ἑλλ. μετάφρ. σ. 102 καὶ 106). Εἰδικῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπετέλεσαν, κατὰ τὴν γνώμην μας, οἱ ἰδρυθέντες μεταπολεμικῶς Ἀυτόνομοι Οἰκονομικοὶ Ὁργανισμοὶ τὴν πλέον τελεσφόρον λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας σοβαρῶν, τεχνολογικῶς συγχρονισμένων φορέων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐὰν δὲ ὠρισμένοι βιομηχανικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ μονάδες ἰδρυθεῖσαι ἢ ἐλεγχόμεναι ὑπὸ τῆς Ε.Τ.Β.Α. ἢ τῆς Α.Τ.Ε. ἀπέβησαν παθητικαί, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν μὴ ἐδραϊώσιν των ἐπὶ Ἀυτονόμων ἰδιωτικο-οικονομικῶν ὄρων λειτουργίας καὶ τὴν γραφειοκρατικὴν ἐξάρτησιν των ἀπὸ τὰς ἄνω Τραπεζῶν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιχειρησιακῆς δραστηριότητος τῶν κρατῶν μεταπολεμικῶς, ἀνεπτύχθησαν ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ καὶ ἡ Βασικὴ Τεχνολογικὴ ἔρευνα αὐτῶν.

Μέτρα κοινωνικῆς προνοίας σημαντικὰ ἐλήφθησαν ὑφ' ὄλων σχεδὸν τῶν κρατῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν μέτρων αὐτῶν δέον ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῆ ἡ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Beveridge ἐφαρμοσθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1946 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας Καθολικὴ ὑγειονομικὴ ἀσφάλις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ἡ βασικὴ ὅμως ἔρευνα ἀμέσως συνδυασμένη καὶ μεταπολεμικῶς μὲ τὴν ἀνάγκην συνεχοῦς ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ἐξοπλισμοῦ βάσει νέων τεχνολογικῶν κατακτήσεων καὶ ἀπαιτοῦσα τεράστια κεφάλαια διενεργεῖται πρωτίστως ὑπὸ τῶν δύο ὑπερδυνάμεων — τῶν Η.Π.Α. καὶ τῆς Ρωσίας — καὶ εἰς περιωρισμένην κλίμακα ὑπὸ ἐλαχίστων λίαν ἀνεπτυγμένων κρατῶν, τὰ ὅποια συνήθως ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀξιοποίησιν βασικῶν τεχνολογικῶν νεωτερισμῶν τῶν δύο ὑπερδυνάμεων. Διὰ νὰ ἐκτιμηθῆ ἡ σημασία τῆς τεχνολογικῆς ἐρεύνης ἐν συνδυασμῷ μὲ τοὺς ἐξοπλισμούς, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι εἰς τὰς Η.Π.Α. αἱ δαπάναι ἐρεύνης ἀνερχόμεναι εἰς 25 δισεκ. δολλάρια περίπου καὶ αἱ δαπάναι ἐξοπλισμοῦ εἰς 80 δισεκ. ἀπορροφοῦν, ὁμοῦ τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Προϋπολογισμοῦ. Ἐκτὸς βεβαίως τῶν προσθέτων δαπανῶν πρὸς διεύρυνσιν καὶ ἐκσυγχρονισμόν τῆς παιδείας σύμφωνα μὲ τὰς ἐπιταγὰς τῆς νέας τεχνολογίας.

Ἐν κατακλειδί ἄς σημειωθῆ ὅτι ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν κρατῶν μεταπολεμικῶς, ἔτυχον εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς αἱ προτα-

θεῖσαι ὑπὸ τοῦ Κέϋνς μετρήσεις οἰκονομικῶν μεγεθῶν πρὸς διασφάλισιν ὁμαλῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας καὶ ἀποτροπὴν τῶν κρίσεων.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἠκολουθήθησαν ὑφ' ὧν σχεδὸν τῶν κρατῶν τρεῖς τύποι οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ. Ὁ π ρ ῶ τ ο ς ἀποκαλούμενος Μακρο-Οἰκονομικὸς Προγραμματισμὸς, ἐφαρμόζεται εἰς τὰς Η.Π.Α., τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Δ. Γερμανίαν, τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὸν Καναδᾶν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἰσόρροπον, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας ἐν τῷ συνόλῳ τῆς διὰ τῆς προδιαγραφῆς ἐτήσιων οἰκονομικῶν προγραμμάτων. Ὁ ὡς ἄνω ἔμμεσος προγραμματισμὸς διαφέρει βεβαίως εἰς τὰ διάφορα κράτη, πάντως ἢ ἄποψις, ὅτι εἰδικῶς εἰς τὴν Δ. Γερμανίαν, ἢ ἐφαρμοσθεῖσα μεταπολεμικῶς οἰκονομικὴ πολιτικὴ, ἐσήμανε τὴν ἀναβίωσιν τοῦ *laissez-faire* δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν προγραμματικότητα. Ὁ δ ε ὑ τ ε ρ ο ς τύπος προγραμματισμοῦ, ἐφαρμοζόμενος εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ὑπαναπτύκτων καὶ ὑπὸ ἀνάπτυξιν κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Ἑλλάς, προβλέπει κατάρτισιν καὶ ἐφαρμογὴν πενταετῶν συνήθως, ἀλλὰ καὶ δεκαετῶν - δεκαπενταετῶν λεπτομερῶν σχεδίων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων τομέων. Ὁ τ ρ ῖ τ ο ς τέλος τύπος προγραμματισμοῦ ἐφαρμοζόμενος ἀπὸ μακροῦ εἰς τὰς Κομμουνιστικὰς καὶ ἄλλας τινὰς χώρας, διαγράφει στόχους ὀλοκληρωτικοῦ οἰκονομικοῦ προγράμματος τοῦ ὁποίου ἢ πραγματοποιήσις διατελεῖ ὑπὸ τὸν ἄμεσον καὶ διηνεκῆ τοῦ κράτους ἔλεγχον. (Πρβλ. Νηλ. Τζακόμπυ : Ὁ Κεντρικὸς Προγραμματισμὸς κλπ. α' Ἀρχεῖον Οἴκον. καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν», τόμος 49, 1969. Ἐπίσης α' Ἀρχεῖον Οἴκον. καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν», τόμος 46, 1966 σ. 547 κ.έ.).

Ἡ γενικὴ τάσις τῶν κρατῶν πρὸς διεύρυνσιν τῆς παρεμβατικῆς τῶν πολιτικῆς καὶ αὐξήσιν ἐπομένως τῶν δημοσίων δαπανῶν διαπιστώνεται καὶ στατιστικῶς ἀπὸ τὸν παρατιθέμενον Πίνακα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμφαίνεται τὸ ποσοστὸν τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἀπορροφουμένου ὑπὸ τῶν δημοσίων δαπανῶν. Τὸ ποσοστὸν αὐτὸ θὰ ἠδύνατο ὑπὸ ὠρισμένας σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις, ἀναφερομένας εἰς τὸν διάφορον τρόπον συνθέσεως τῶν κρατικῶν προϋπολογισμῶν, νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ ὡς δείκτης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐκτὸς τοῦ ἐντόνως παρεμβατικοῦ χαρακτῆρος ποῦ προσέλαβεν, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἡ κρατικὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ, ἀξιόλογοι μεταβολαὶ ἐσημειώθησαν μεταπολεμικῶς καὶ εἰς τὴν δομὴν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν φορέων. Ὁ ἐπισημανθεὶς ὑπὸ τοῦ Κέϋνς αὐτοεχσοσιαλισμὸς μεγάλων ὠρίμων ἐπιχειρήσεων, κατέστη ἤδη ἀναγκαία μορφή ἐπιχειρήσεως πρὸς ἀξιοποίησιν ἐπαναστατικῶν τεχνολογικῶν καταστάσεων. «Κατὰ τὸ παρελθὸν ἡ ἵγχεσία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐταυτίζετο μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιχειρηματίου - μὲ τὸ ἄτομον δηλαδὴ ποῦ συνεδύαζε τὴν κυριότητα τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου μὲ τὴν ἰκανότητα νὰ ὀργανώσῃ τοὺς ἄλλους συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, εἰς δὲ τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις καὶ μὲ τὸ πρόσθετον προσὸν τῆς καινοτόμου δράσεως. Ἡ δημιουργία

για τῆς συγχρόνου ἐπιχειρήσεως, ἢ διαμόρφωσις τῆς ὀργανώσεως τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλουν αἱ ἀνάγκαι τῆς συγχρόνου τεχνολογίας καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ ὁ διαχωρισμὸς ποῦ ἐπῆλθε μεταξὺ ἰδιοκτησίας τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐλέγχου τοῦ κεφαλαίου, εἶχον ὡς συνέπειαν νὰ παύσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας τῆς ὠρίμου βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως νὰ εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἄτομον». Τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν ἀντικαθιστᾷ ἡ συλλογικὴ προσπάθεια τῶν στελεχῶν (μάνατζερ)—τῆς τεχνοδομῆς κατὰ τὴν ὀρολογίαν τοῦ Γκαλμπραϊήθ— ἀριστοτέχνου ἐκλαϊκευτοῦ τοῦ Κέϋνς. «Ἐνα δὲ ἀπὸ τὰ πλεόν ἐνδιαφέροντα φαινόμενα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὅτι ἡ ἄλλοτε καπιταλιστικὴ ἐταιρεία καὶ ἄλλοτε κομμουνιστικὴ ἐπιχείρησις μετατρέπονται καὶ αἱ δύο, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ὀργανωτικῶν ἀναγκῶν των, εἰς ὀργανισμοὺς ποῦ διευθύνονται ὀλιγαρχικὰ ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς των».

*Καθαρὸν ἔθνικόν εισόδημα καὶ δαπάναι Δημοσίου
(Ποσὰ εἰς ἔθνικὰ νομίσματα εἰς δισεκατομμύρια)*

Κράτη	Ἔτη	Καθ. ἔθν. Εἰσ.	Δαπάναι Δημ.	Δαπάναι Δημ. %
Ἄγγλία	1961	22,4	10,4	46,4
»	1967	31,3	17,5	55,9
Δ. Γερμανία	1950	74,5	27,3	36,6
»	1959	192,2	78,5	40,8
»	1967	362	198,8	54,9
Γαλλία	1967	428	122,5	28,6
Σουηδία	1967	108,7	33,3	30,7
Ἰταλία	1967	33.365	8.183	24,5
Η.Π.Α.	1965	568	187,9	33,1
»	1967	658	242,7	36,9
Καναδᾶς	1967	46,1	12,4	27
Ἰαπωνία	1967	33.385	5.259	15,7
Ἀργεντινῆ	1966	4.012	597,8	14,9
Ἰσραήλ	1965	8,3	3,5	40,7
»	1967	9,4	5,6	60
ΕΛΛΑΣ	1960	88,4	19,2	21,7
»	1967	170,3	50,3	29,5
Τουρκία	1967	88,1	18,8	21,3
Πορτογαλία	1967	102	18,2	18
Ἰσπανία	1967	1,389	217	16
Ρωσία	1967	224,6	121,2	54
Πολωνία	1967	606	316,1	52,1
Βουλγαρία	1967	7,8	4,1	52,5
Τσεχοσλοβακία	1967	234	142,5	61

Πη γ α ί : Στατιστικά Έπετηρίδες 1968 του Ο.Η.Ε. και της Δ. Γερμανίας. Ειδικώς διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκδοσις τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ : Ἐθνικοὶ Λογαριασμοὶ τῆς Ἑλλάδος 1960-1967. Ἐπειδὴ ἡ σύνθεσις τῶν κρατικῶν προϋπολογισμῶν δὲν εἶναι ἑμοιόμορφος, δεόν πρὸς ἀκριβῆ στάθμισιν καὶ σύγκρισιν τῶν δημοσίων δαπανῶν τῶν διαφόρων κρατῶν, νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ὑποσημειώσεις αἱ συνοδεύουσαι τοὺς δημοσιευομένους εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ο.Η.Ε. προϋπολογισμούς. Πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ συνόλου τῶν Δημοσίων δαπανῶν τῶν Η.Π.Α. προσετέθησαν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ἐξόδων τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ ἐξόδα τῶν προϋπολογισμῶν τῶν Πολιτειῶν καὶ τῶν τοπικῶν διοικήσεων, ἀρῶ ἀφηρέθησαν ἐξ αὐτῶν αἱ ἐπιδοτήσεις τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Πολιτείας καὶ τὰς Τοπικὰς Διοικήσεις καὶ ὑπελογίσθησαν αἱ μεταξὺ Πολιτειῶν καὶ Τοπικῶν Διοικήσεων ἀλληλοεπιδοτήσεις.

Ὡς πρωταρχικὸν τῆς στόχον ἡ μεγάλη ὄριμος ἔταιρεία ἔχει τὴν ἀσφάλειάν τῆς, τὸ ὕψος τῶν κερδῶν παίζει δι' αὐτὴν δευτερεύοντα ρόλον, ἐφ' ὅσον φυσικὰ ὑπερβαίνει τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς κατώτατον ὄριον. Ἡ διόγκωσις δὲ τῶν κρατικῶν δαπανῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν δαπανῶν ἐξοπλισμοῦ, ἔχουν δημιουργήσει ἄμεσον ἀπὸ τὸ κράτος ἐξάρτησιν καὶ ἀρμονικὴν μετ' αὐτοῦ συνεργασίαν τῶν Γιγαντικῶν Ἐπιχειρήσεων, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὀλιγοπώλιον αὐτῶν νὰ μὴ θεωρῆται πλέον ἐξαιρετικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴ μορφή διαρθρώσεως τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τὸ βιομηχανικὸν σύστημα (Πρβλ. Γκαλμπραϊθ, ο.α. σ. 72-73, 408) ¹.

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν πρωτίστως διὰ τὰς Η.Π.Α. τῶν ὁποίων αἱ πεντακάσιαι μεγαλύτεραι ἔταιρείαι ἐλέγχουν σήμερον τὸ ἥμισυ περίπου τῶν κατ' ἔτος διαθεσίμων ἐν τῇ χώρᾳ ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Εἰς τὰς λοιπὰς ἀνεπτυγμένους χώρας, ὡς ἡ Ἰαπωνία καὶ αἱ χῶραι τῆς Δ. Εὐρώπης, τὸ ἐλεγχόμενον ὑπὸ μεγάλων, ἀμερικανικῆς δομῆς ἐπιχειρήσεων, ποσοστὸν παραγωγῆς—ὑπηρεσιῶν εἶναι σχετικῶς μικρὸν καὶ εἶναι αἰσθητῆ ἀκόμη— ἰδιαιτέρως εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Σουηδίαν— ἡ παρούσα τοῦ Captain of Industry.

Πάντως ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ πραγματοποιηθεῖσα εὐρεῖα ἐθνικοποιήσεως καὶ ἡ διεθνῶς σημειουμένη τάσις ἐκσοσιαλισμοῦ τῶν μεγάλων ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπαληθεύεται κατὰ τινα τρόπον τὸ λεγθὲν, κατὰ τὴν ἐποχὴν περίπου ποῦ ὁ Κέυνς ἐξήγγειλε τὸ τέλος τοῦ laissez-faire, ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Καπιταλισμοῦ Γερμανοῦ Οἰκονομολόγου Βέρνερ Σόμπερτ. ὅτι ὁ Καπιταλισμὸς καὶ ὁ Σοσιαλισμὸς θὰ ἑμοιάζουσι μελλοντικῶς ὡς δύο αὐτά.

1. Σχετικῶς μετὰ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τὸ κράτος, ὁ Ὑπουργὸς Ἀμύνης τῶν Η.Π.Α. Λαίρντ ἐδήλωσε προσφάτως (Γενουάριος 1970), ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν περιορισμὸς τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν κατὰ τὴν νέαν οἰκονομικὴν χρῆσιν (Ἰούλιος 1970—Ἰούλιος 1971) λόγῳ μειώσεως τῆς δυνάμεως τῶν ἐνόπλιων δυνάμεων κατὰ 300.000 ἄνδρας, σημαίνει ὅτι σχεδὸν 1.250.000. Ἀμερικανοὶ θὰ χάσουσι τὰς ἐργασίας των εἰς τὸν ὡς ἀνω ἀριθμὸν περιλαμβανόμενοι, κατὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ Λαίρντ, πόσον τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν προσωπικὸν τοῦ Ὑπουργείου Ἀμύνης καὶ τῶν διαφόρων ἐξαρτημένων ὑπηρεσιῶν, ὅσον καὶ τὸ ὑπαλλήλικόν καὶ ἐργατικὸν προσωπικὸν τῶν διαφόρων βιομηχανικῶν καὶ ἄλλων ἀμερικανικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἠσχολοῦντο μετὰ στρατιωτικῆς παραγγελίας.